

Keszti Roland – Kiss László – Pál Judit – Papp Gergő

Autista gyermekek a mai magyar közoktatásban

A tanulmány alapját képező, 2010 januárja és márciusa között folytatott empirikus kutatásunk célja az volt, hogy az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek oktatásával-nevelésével kapcsolatos különféle feltételrendszereket tipizáljuk, és e feltételrendszerek hatásfokát feltárva meghatározzuk az autista gyermekek minőségi ellátásának hiányzó feltételeit. A kutatás részeként kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat is folytattunk. Jelen írásunk a kvalitatív kutatás eredményeit felhasználva rámutat az autista tanulók minőségi oktatásának egységesítési törekvéseivel kapcsolatos buktatókra, illetve arra, hogy az egységesítés bizonyos feltételek fennállása mellett kontraproduktív, az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek és családjaik helyzetének, illetve az oktató-nevelő pedagógusok helyzetének ellehetetlenítéséhez járulhat hozzá, és nem teszi lehetővé automatikusan a közoktatási rendszerben részt vevő valamennyi autista gyermek esélyeinek kiteljesítését. A fogyatékoságtudományi paradigmába illeszkedő, empirikus szociológiai módszereket alkalmazó kutatásunk felvállalt szándéka, hogy ne csupán az autizmus spektrum zavarban járatos szakemberek, érintettek, szakmai szervezetek, hanem az oktatási rendszerben dolgozó pedagógusok számára is hasznos információkat közveítsen.

A kutatás aktualitásáról

Az Országos Fogyatékosügyi Tanács megbízásából az autizmussal élő személyek speciális jogairól készített dokumentumelemzés komoly hiányosságokra mutatott rá a magyarországi ellátórendszer működésében. Megállapításai szerint nem áll rendelkezésre megfelelő számú speciálisan képzett szakember, az autizmussal élők nem egyenlő eséllyel férnek hozzá szolgáltatásokhoz és közintézményekhez, és a társadalmi elfogadás terén is komoly problémák vannak. Az átlagpolgár mellett az ellátásban részt vevő szakemberek is gyakran kevés és megtévesztő információkkal rendelkeznek az autizmusról, az információhiány pedig megnehezíti az elfogadó környezet kialakítását, mélyíti az autista és a nem autista emberek közötti szakadékot (Szilágyiné Erdős–Kanyik 2007). Az Autisták Országos Szövetsége (AOSZ) kutatási eredményei alapján 2009 novemberében Szabó Máté, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is megállapította, hogy Magyarországon nincs elég iskola, amely fogadhatná az autizmussal élő gyermekeket, és nincs elég képzett szakember sem.¹

Az autizmussal élő személyek ügye – részben a ráirányuló politikai, szakpolitikai figyelem miatt – a napi sajtóban is egyre nagyobb teret kap,

átfogó országos kutatás azonban mindeddig alig foglalkozott a kérdéssel. Az Autisták Országos Szövetsége és a Jelenkutató Alapítvány 2009-es Országos Autizmus Kutatásban makrostatisztikai (OKM/KIR-statisztika) adatok feldolgozása mellett kérdőíves vizsgálatot végeztek autizmussal élő gyermekek szülei körében, valamint ezeket kiegészítő fókusz-csoportos beszélgetéseket és interjúkat szerveztek – elsősorban a szocioökonómiai státusz, a családi mindennapok, valamint az oktatási és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés lehetőségeit vizsgálták (Petri–Vályi 2009). Kisebbségi volumenű, illetve speciális témákra fókuszáló felmérésekben vizsgálták az autizmussal élő gyermekek szüleinek ismeretszerzési és terápiaválasztási stratégiáit (Serpentine et al. 2009, 1–11), illetve az autizmus kognitív alapjait, a kognitív zavarok oksági összefüggéseit (Győri et al. 2009).

Tanulmányunk a Krolify Vélemény- és Szervezetkutató Intézet, az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM), valamint a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (FSZK) közös programjának keretein belül készült 2010 márciusában, s az autista tanulókat nevelő, oktató közoktatási intézmények autizmusspecifikus személyi, tárgyi, oktatás- módszertani és okta-

tásszervezési feltételeinek, vizsgálatának kvalitatív eredményeit tartalmazza. A magyar közoktatási rendszert érintő, hasonlóan átfogó vizsgálatra mindeddig nem került sor.

Jelen tanulmány a kutatás kvalitatív részét tartalmazza, ennek során egyéni, továbbá fókusz-csoportos interjúkat készítettünk az autista gyermekeket nevelő szülők, az érintett gyógypedagógusok és többségi pedagógusok, az autista gyermekek befogadását elősegítő intézményvezetők, valamint az intézményfenntartók képviselőinek körében. A kvalitatív vizsgálat célja az volt, hogy egy átfogó képet kapjunk az autista gyermekek közoktatási helyzetéről a velük érintkezésben lévő összes képviselő szempontjait figyelembe véve.²

Autizmus spektrum zavarral élő gyermekek – a magyarországi jogi szabályozás

Az autizmussal élő gyermekek a törvényi szabályozás (az 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény) értelmében a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók csoportjába tartoznak. A törvény értelmező rendelkezései szerint a sajátos nevelési igényű gyermeknek, tanulónak joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy igényjogosultságát megállapították. A törvény értelmében az autizmussal élő gyermekek nevelésében-oktatásában részt vevő nevelési-oktatási intézménynek rendelkeznie kell azokkal a személyi és tárgyi feltételekkel, amelyek a sajátos nevelési igényű gyermek egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs és rehabilitációs ellátásához szükségesek. A nevelési-oktatási intézményt a szülő választja ki a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság, illetve az országos szakértői és rehabilitációs tevékenységet végző bizottság szakértői véleménye alapján. Ha a gyermeket a nevelési-oktatási intézmény nem tudja felvenni, a szakértői véleményt adó intézmény megkísérel másik, a sajátos neveléshez és oktatáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételekkel rendelkező nevelési-oktatási intézményt találni. Ha így sem oldható meg a gyermek, a tanuló elhelyezése, a szakértői véleményt adó intézmény meghatározza, hogy a gyermek, a tanuló milyen módon kapcsolódhat be a nevelésbe és az oktatásba, és a gyermeket, a tanulót előjegyzésbe veszi mindaddig, ameddig felvételét nem sikerül megoldani.

Autizmus spektrum zavarral élő gyermekek – a magyarországi helyzet

Az autizmus spektrum zavar első leírása 1943-ban történt meg, a diagnosztizált esetek száma azóta folyamatosan nő, a fogyatékoság világszerte ismertté vált. Az autizmus közvetve (szűk család) vagy közvetlenül a lakosság minimum 1–1,5 százalékát érinti.⁴ Eddig még nem tisztázott okok miatt a fiú–lány arány 3,5–4 az 1-hez, az okok megtalálása jelenleg is folyamatban lévő genetikai vizsgálatok tárgyát képezi. Az autizmust egyre gyakrabban diagnosztizálják gyermekeknél – a számbeli növekedés hátterében a diagnózisok pontosabbá válása és az ebből következő gyakoribb felismerés állhat.

Az Autism Europe által végzett európai uniós felmérés szerint a gyerekek 30 százaléka 3 éves kora előtt megkapja az autizmus diagnózist; Magyarországon ez az arány mindössze 11 százalék. Míg Európában a szülők (nevelők) 73 százaléka a gyermek kétéves kora előtt szakemberhez fordult, Magyarországon a gyerekek 35 százalékát másfél és hároméves, 42 százalékukat pedig csak három- és ötéves koruk között viszik szakemberhez.⁵ Ennek oka vélhetően az, hogy az autizmussal élő gyermekek esetében a tünetek 2–5 éves korban a legsúlyosabbak, illetve a legtipikusabbak;⁶ a szindróma, a gyermekek eltérő fejlődése a kortárscsoportba történő bekerüléskor válik leginkább nyilvánvalóvá. Az autizmus esetében kétszintű diagnosztikus rendszerrel van dolgunk. Az autizmus diagnózisának felállításához nem elegendő a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottságok szakvéleménye. Az autizmus diagnózisát mindig gyermekpszichiátriai szakember adja, szakdiagnosztikai szinten – a szakértői bizottságoknál – pedig a kognitív és pedagógiai képességek felmérése történik, amely a fejlesztési hely kijelölése szempontjából elengedhetetlen (Vályi–Verdes 2010, 55).

Mivel a korai diagnózis hozzájárulhat a megfelelő kezelés időben történő megkezdéséhez, az óvoda, a pedagógus szerepe rendkívül fontos; a megfigyelés természetesen nem hatalmazza fel a diagnózis meghozatalára, ez az illetékes tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság kompetenciája, és gyermekpszichiátriai végzettséghez kötött (Gájerne Balázs 2006, 5).

Magyarországon hosszú ideig szakmai vita tárgyát képezte, hogy az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek a sajátos nevelési igényű

gyermekek körébe tartoznak-e. A kérdés a feladatellátás szempontjából döntő fontosságú volt, hiszen a sérülésspecifikus többlétszolgáltatások diagnózishoz kötöttek. Végül hazánkban is az autizmus világszerte alkalmazott definíciója vált elfogadottá; a közoktatási törvény 1993 óta nevesíti az autizmust, 2003 óta pedig egyértelműen a sajátos nevelési igényű gyermekek közé sorolja az autizmus spektrum zavarral élőket (Gájerne Balázs 2006, 11).

Az Autisták Országos Szövetsége által 2009-ben végzett országos vizsgálat eredményei szerint a Közoktatási Információs Rendszerbe bejelentett, a közoktatási intézményekben tanuló, autizmussal élő gyermekek száma 2002/2003 és 2008/2009 között jelentősen, több mint két és félszeresére nőtt, és a közoktatásban autistaként megjelenő gyerekek száma fele az adott korosztályban autizmus diagnózissal rendelkezők számának (Bognár-Bíró-Marossy-Dévai 2009). Az autista tanulókat befogadó intézmények egy része integrált tanterv szerint működik, más részük gyógypedagógiai tanterv szerint oktat. Bár a befogadó többségi intézmények száma dinamikusán nő (a 2008/2009-es tanévben már 361 intézmény tar-

tozott a körükbe), az autista gyermekek túlnyomó része gyógypedagógiai tanterv szerint nevelő-oktató intézményekben jár – ennek oka, hogy a többségi óvodák és iskolák zöme mindössze egy-két autista gyermeket integrál. 2008/2009-ben az autista gyermekek 35 százaléka vett részt integrált tanterv szerint a közoktatásban, integrált oktatás-nevelésben legnagyobb arányban az óvodáskorú autista gyermekek részesülnek.

Az autista gyerekek és fiatalok oktatási rendszerben elfoglalt helyét és közoktatási státusát vizsgálta egy 2010-es tanulmány, ahol a diagnózishoz jutás és a fogyatékos minősítés gyakorlatára és mechanizmusaira helyezték a hangsúlyt (Vályi-Verdes 2010). Jelen tanulmányhoz hasonlóan kvalitatív, interjú vizsgálatot folytattak szülőkkel és szakemberekkel, és azt találták, hogy a speciális és szakdiagnosztika szintjei nem kapcsolódnak egymáshoz megfelelően. Az autista tanulók számára sok esetben szinte lehetetlen megfelelő helyet találni, ebből eredően pedig a szereplőknek megannyi kompromisszumot kell kötniük annak érdekében, hogy a gyerekeket és fiatalokat a meglévő intézményes keretek között elhelyezzék (Vályi-Vedres 2010).

Drahos Zsolt

Ennek részben az is az oka – amire később kutatásunk eredménye is hasonló módon rávilágít –, hogy amennyiben nem áll rendelkezésükre a gyermek szükségleteinek megfelelő pedagógiai kínálat, akkor a szereplők olyan döntéseket hoznak, amelyek a gyermekek adminisztratív státusát a meglévő iskolai struktúrákhoz igazítják, nem pedig a gyermekek szükségleteihez. Az autista tanulók iskolarendszeren belüli bolyongása, kirekesztődése egy olyan rendszeren belül zajlik, amely nemcsak szakértők, iskolaigazgatók, önkormányzati vezetők tehetetlenségére és közös kiszolgáltatottságára, hanem legalább ugyanennyire a szülők és a családok hallgatására és kényszerű közreműködésére is épül (Vályi–Verdes 2010, 74).

Interjú vizsgálat az intézményt fenntartó képviselők körében

Az autista gyermekeket oktató-nevelő közoktatási intézmények autizmuspecifikus személyi, tárgyi, oktatás-módszertani és oktatásszervezési feltételei vizsgálatának keretein belül került sor 2010 márciusában az intézményfenntartók képviselőinek körében végzett strukturált interjú vizsgálatosorozatra. Az interjúkban intézményfenntartói szerepet betöltő helyi önkormányzatok oktatási ügyekért felelős vezetőit, szakembereit kérdeztük az autista gyermekek ellátásának körülményeiről, az intézményi háttérrel, a személyi és szakmai feltételek meglétéről, teljesüléséről, a felmerülő problémákról és igényekről. Az interjúalanyokat a Fogytékos Személyek Esélyegyenlőségéért Alapítvány segítségével találtuk meg, és az FSZK munkatársainak közreműködésével kértük fel őket a vizsgálatban történő részvételre is. A kutatás keretében összesen három, egyenként 50-60 perces interjút készítettünk.

Kapcsolat a fenntartó és a befogadó intézmények között

Az autizmuspecifikus oktatás intenzív, valamennyi érintett szereplő részvételével zajló együttműködést, rendszeres kommunikációt követel meg. A befogadó intézmények képviselői – vezetők, pedagógusok, gyógypedagógusok – részéről, mint az a fókuszcsoporthoz beszélgetések alapján kirajzolódik, gyakori panasz, hogy a fenntartóval való kapcsolat túlságosan

formális; a fenntartó nem nyújt segítséget a problémák megoldásában, különösen a szakmai segítségnyújtást, támogatást, illetve a felügyeletet hiányolják. Az együttműködés fontosságát interjúalanyaink is megerősítették. Kutatásunk kereteinek kialakítása során törekedtünk arra, hogy az egymásra reflektáló vélemények alapján elkerülhessük az esetleges egyoldalú álláspontok kizárólagos megismerését – az intézmények részéről érkező panaszokkal, az elégedetlenséggel nyilvánvalóan a fenntartók képviselői is szembesültek már, ismerik a jelenségek.

Az esetleges ellentétek, bár következhetnek a kommunikációban érintett felek, a kapcsolatban részt vevő személyek egyéni hozzáállásából, alkatából, gyakran magából a rendszerből, az egymással ütköző (szakmai és pénzügyi, szervezési és megvalósítási) érdekekből, a lehetőségek korlátaiból fakadnak. A legfontosabb feladatnak mindenképpen a felmerülő problémás helyzetek kölcsönös együttműködésen alapuló megoldása tűnik, ami a felek részéről rugalmasságot feltételez, a másik oldal érveinek, szempontjainak, lehetőségeinek alapos megismerését igényli, az elzárkózás helyett együttműködésre törekvést követel meg.

„Az optimális kapcsolat legfontosabb elemei: mindenki tudja, hogy mi a dolga, lássa is el; olyan személyiség legyen, aki valóban nyitott a másik felé, ne ellenséget lásson a másikban. A fenntartóban sokszor ellenséget látnak az intézmények, holott a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátása mindenképpen együttműködést igényel.” (1. sz. interjú)

Mint a fókuszcsoporthoz beszélgetésekből kiderül, az intézmények dolgozói elsősorban a fenntartó részéről megvalósuló szakmai kontrollt, szakmai felügyeletet hiányolják. Az elvárás természetesen részben jogos lehet, azonban, mint a fenntartókat képviselő interjúalanyaink elmondták, szakmai felügyelet gyakorlására az önkormányzatoknak sem törvényi felhatalmazása, sem megfelelő szakmai kompetenciája nincs.

A szakértői felügyelet kérdése ugyanakkor természetesen alapvető fontosságú – a vizsgált önkormányzatok esetében ezt a feladatkört az érintett Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet (EGYMI), illetve a Pedagógiai Szakszolgálati Központ szakemberei látják el. A fenntartó a törvényességi felügyelet mellett az esetleges fenntartói pályázatok kapcsán monitorozza, ellenőrzi az intézmények tevékenységét – különös tekintettel a pályázati források megfelelő felhasználására.

A személyi feltételek az intézményekben – a szakember-ellátottság

Az autista gyermekek oktatásának-nevelésének legfőbb sarokpontja az interjúalanyok véleménye szerint a megfelelő szakemberállomány megléte; mindez ebből a szempontból nem különbözik általában a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátásától, ahol az együttnevelés sikerességének legfőbb feltétele más szakértők szerint is a hozzáértő pedagógusok, az óvodában a dajkák, plusz a megfelelő szakemberek (fejlesztőpedagógusok, gyógypedagógusok, logopédusok) által nyújtott szakmai segítség (Vágó 2008, 49). A szakemberek intézményi jelenlétének, alkalmazásának természetesen jelentős anyagi vonzata van. A fejlesztőpedagógusok, gyógypedagógusok, gyógypedagógiai asszisztensek alkalmazása komoly pluszterhet jelent a fenntartóknak, akik – noha nem napi szintű pénzügyi gondokkal küzdő kistérségek képviselői – sok esetben nem is tudják teljes mértékben, minden igényt kielégítően megoldani ezt a feladatot. „Gyógypedagógiai asszisztensek nincsenek, sajnos nem tudunk alkalmazni ilyen szakembereket; ahogy szűkül a költségvetési keret, úgy egyre szűkebb a mozgáster is.” (2. sz. interjú)

A szakember-ellátottság a megkérdezettek szerint összességében mindezzel együtt is jónak mondható, komoly, a teljes rendszert veszélyeztető anyagi problémákról egyikük sem számolt be. „Ha az intézménynek szüksége volt például gyermekfelügyelői státusra, azt mindig sikerült megoldani, nem szoktuk magára hagyni az intézményeket.” (1. sz. interjú) A helyben működő speciális intézmények gyógypedagógusai révén tudják biztosítani a minden érintett iskolára kiterjedő utazó gyógypedagógusi hálózatot, alkalmasint az EGYMI-kben meglévő „szabad kapacitásokat” is jól ki tudják használni a befogadó iskolák.

„A személyi feltételeket a törvényben előírt módon teljesítjük. Az intézményekben fejlesztőpedagógusok – általában egy teljes és egy részállásban, és ahol arra szükség van, gyógypedagógiai asszisztensek – ez nem pedagógusi státusz – dolgoznak, ők jellemzően teljes állásban. A gyógypedagógust, iskolapszichológust az EGYMI biztosítja, ezen kívül nevelési tanácsadó, logopédust is tudunk biztosítani.” (3. sz. interjú)

Természetesen a szükséges szakemberlétszám tervezhetősége komoly problémákat okozhat. A létszámbővítés anyagi feltételei nem mindig

megoldottak, speciális források csak esetlegesen különíthetők el ilyen célokra (ld. jótékonysági gyűjtés). „Az autista gyermekek ellátása rendkívül személyigényes. Nagyon fontos lenne, ha a szakember-állomány bővítésére is lehetne pályázni, mert a normatíva semmire sem elegendő.” (1. sz. interjú)

Az autista gyermekek és a többségi pedagógusok

Az autizmussal élő gyermekek integrált oktatása és nevelése a többségi pedagógusok számára is fokozott terhelést jelent. Mint a pedagógusok részvételével végzett fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésből is kiderül, a szakemberektől kapott támogatás, a speciális képzési módszerek elsajátításának lehetősége és a megfelelő intézményi háttér döntő fontosságú a pedagógus munkájához, ezek hiányában az integrált nevelés lényegében minden érintett számára csak nehézséget okoz. „A többségi pedagógusoknak, bármennyire is jószándékúak, tekintettel arra, hogy nincsenek felkészítve, hogy a tantervi követelményeket teljesíteni kell, hogy 25-28 fős létszámokkal dolgoznak, nagyon komoly terhet jelent az autista kisgyermek.” (2. sz. interjú)

A helyzet megoldásáért a korábban említett szakmai támogatás, szakemberek nyújtotta segítség mellett az interjúalany szerint az adott pedagógus is sokat tehet; a sikeresség titka az alkalmazott oktatási módszerben, az oktatásszervezés lehetőség szerinti rugalmasságában, és nem utolsósorban az autista gyermek megértésében, világának elfogadásában rejlik.

Bár a gyógypedagógusi szakmai segítségéről eléggé megoszlottak a vélemények, a pedagógus-fókuszcsoporthoz tartozó résztvevők is kiemelték a többségi és a gyógypedagógus kollégák teamben folytatott munkájának fontosságát. A több érintett fél (szülők, többségi és gyógypedagógusok, fejlesztőpedagógusok) együttes részvételével megtartott helyzetértékelő eszmecsaták, IPR-megbeszélések⁶ módszerét az intézményfenntartók is előszeretettel alkalmazzák, rendkívül sikeres és hatékony problémakezelési eszköznek értékelik.

„A pedagógusok felkészítése tartalmaz módszertani továbbképzést, problémakezelési technikák oktatását, IPR-képzést, gyakran intézményi kezdeményezésre vannak csapatépítő tréningek – ez és az IPR-megbeszélés a leghatékonyabb módszer.” (2. sz. interjú)

A továbbképzések iránti igény lényegében valamennyi szereplő esetében megfigyelhető: a pedagógusok, gyógypedagógusok számára munkahelyi státusuk erősítése, esetleg megváltoztatása is cél lehet. *„A végzett gyógypedagógusnak lehetősége van arra, hogy kiemelt munkát végezzen, természetesen a megfelelő intézményben, ezt a minőség- és teljesítményértékelés is biztosítja.”* (3. sz. interjú)

A vezetők, illetve a fenntartók számára elemi érdek, hogy képzett szakemberek láthassák el az intézményekben adódó feladatokat. Az igényelt továbbképzések között szakirányú tanfolyamok, felsőfokú szakképzések, másoddiploma megszerzését célzó egyetemi képzések, valamint helyi szervezésű, az EGYMI, a TISZK által biztosított tanfolyamok egyaránt megtalálhatók – a képzések finanszírozására elsősorban kiemelt projektekhez (HEFOP, TÁMOP) kapcsolódó pályázati forrásokat tudnak felhasználni.

A továbbképzések igénybevételének alapvető problémáját a normatív támogatás megszüntetése jelenti – meg kell említenünk, hogy a párhuzamosan megszervezett pedagógus fókuszcsoport résztvevői is ezt emelték ki legfőbb panaszként. *„Jelen pillanatban nincs a pedagógus-továbbképzésnek normatív támogatása. Ez óriási probléma. Az intézményvezetők elemi érdeke, hogy alkalmazottaik felkészültek legyenek, de a pedagógusnak is megérné, hiszen ezzel lényegében bebetonozná az állását az intézményben, biztosítaná, hogy mindig szükség legyen a speciális szaktudására.”* (1. sz. interjú)

A szülők viszonya az autista gyermekekhez, az autista gyermekek (integrált) oktatásához-neveléséhez; a szülők és a fenntartó közötti kommunikáció

Ha azt vizsgáljuk, hogyan viszonyul a szülői csoport az autizmussal élő gyermekek integrált oktatásához, neveléséhez, mindenképpen ketté kell választanunk az autista (vagy tágabban értelmelve: sajátos nevelési igényű) és a nem autista (tágabban: nem sajátos nevelési igényű) kortárs gyermekek szüleinek hozzáállását. Az óvoda és az iskola kortárscsoportja alapvetően befogadó – a kutatások szerint a gyermekek általában viszonylag könnyen elfogadják csoporttársaik körében a másságot –, a vizsgálatba bevont fenntartók képviselői is ezt érzékelik. *„Pozitív a visszajelzés.*

Az autista gyermekek jól érzik magukat, a gyermekek-nél nincsenek negatív előítéletek. Befogadóak, megfelelő felkészítés mellett helyükön kezelik a dolgokat – persze ebben a pedagógusnak, a gyógypedagógusnak is nagy szerepe van.” (1. sz. interjú)

Egy, a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai integrációját vizsgáló kutatás megállapította, hogy a leginkább elutasító magatartást a kortárscsoport szülei, tehát a sajátos nevelési igényű gyermekekkel legkevesebbet érintkező csoport tagjai tanúsítják – minél intenzívebb az érintkezés egy csoport és a sajátos nevelési igényű gyermekek között, az elfogadás mértéke annál nagyobb fokú (Vágó 2008, 52).

A kortárscsoport szüleinél megjelenő ellenérzéseket a fenntartók képviselőinek körében is érzékelik. *„A kortárscsoport szülei gyakran attól félnek, hogy a sajátos nevelési igényű gyermek elveszi az időt a többiekkel való foglalkozástól.”* (2. sz. interjú)

A helyzet megoldását – összhangban a fentebb említett kutatási jelentésből levonható konzekvenciákkal – az érintkezés intenzívebbé tételében, az autista és nem autista gyermekek szülei közötti kapcsolat erősítésében, egymás megismerésének támogatásában látják. Általában igaz, hogy a szülők egy része nehezen engedi közösségbe sajátos nevelési igényű gyermekét. Félti őt az esetleges kigúnyolástól, vagy egyszerűen úgy gondolja, jobb ellátást tud neki biztosítani, mint a sok gyermekkel foglalkozó (óvoda)pedagógusok – állapítja meg a már többször említett kutatás (Vágó 2008, 39).

A kortárscsoport megismerése, a csoportba integrálás az autista gyermekek számára (is) rendkívül fontos; az autizmus spektrum zavarból következő beilleszkedési problémák, kommunikációs nehézségek leküzdéséhez, tompításához az óvoda/iskola és a szülő harmonikus együttműködésére van szükség.

Fókuszcsoportos vizsgálat autista gyermeket nevelő szülők és autista gyermekek oktatásában részt vevő szakemberek körében

2010 február-márciusában az autista gyermekeket oktató-nevelő közoktatási intézmények autizmus-specifikus személyi, tárgyi, oktatásmódszertani és oktatásszervezési feltételei vizsgálatának keretében került sor négy fókuszcsoportos beszélgetésre. A beszélgetés résztvevőit ebben az esetben is a Fogya-

tékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány segítségével találtuk meg. Vizsgálatunkba autista gyermekeket nevelő szülőket, gyógypedagógusokat, óvodapedagógusokat, tanárokat, illetve autista gyermekek oktatását-nevelését biztosító intézményvezetőket vontunk be. A beszélgetéseket félig strukturált vezérfonalak alapján bonyolítottuk le, a fókuszcsoporthoz egyenként megközelítőleg másfél-két óráig tartottak. Létszám tekintetében nagyjából meggyeztek a csoportok, a szülői és a gyógypedagógusi csoport 9 főből, míg az óvodapedagógusi, tanári, illetve az intézményvezetői csoport 10 főből állt.

Az intézmények működésével, oktatási struktúrájával kapcsolatos tapasztalatok

Az intézmények kiválasztásával kapcsolatban megkérdeztük a szülőket, hogyan találták meg azt az intézményt, amelybe autista gyermekük járt, illetve jelenleg jár. Annak ellenére, hogy a törvényi szabályozás szerint az intézmény kijelölése a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői Bizottság feladata, a szülői csoport résztvevői közül a legtöbben nehezen, több óvoda/iskola felkeresése után tudták csak beírni gyermeküket olyan intézménybe, ahol megfelelő, autizmus-specifikus oktatással foglalkoznak. Elmondásuk szerint elsősorban oktatási tanácsadók és szervezetek hiányában kényszerülnek rá, hogy többféle próbálkozzanak, míg végül megtalálják azokat az óvodákat, iskolákat, ahová felveszik autista gyermeküket. Ennek a fő okát abban látják az autista gyermekek szülei, hogy nincs meg az az egységes, komplex tájékoztató tanácsadó rendszer, ami a diagnózis megállapításától kezdve orientálná őket, hogy milyen irányba és hogyan haladjanak, illetve kielégítő tájékoztatást nyújtana arról, hogy mely intézmények fogadnak autista gyermekeket. A résztvevők többsége kiemelte, hogy az autizmussal élő gyermekek számára megfelelő helyszínek kiválasztása során magukra vannak utalva, ami komoly terhet ró a családokra, mind fizikai, mind szellemi, mind pedig anyagi szempontból. Többen arra panaszkodtak, hogy érzésük szerint nem kapnak megfelelő tájékoztatást és segítséget, ezért releváns információk hiányában nincsenek tisztában azzal, mi lenne a megfelelő ellátás autizmussal élő gyermekük számára.

Az oktatási módszerekkel kapcsolatban többen markáns véleményt fogalmaztak meg. Több résztvevő is elmondta, hogy tapasztalataik szerint az integráció sok esetben egyáltalán nem

valósul meg. A jogszabályok által rögzített integrált oktatást folytató intézmények legtöbb esetben azal az indokkal nem biztosítják autista gyermekük számára az ellátást, hogy nem szerepel alapító okiratukban az autista gyermekek nevelése és oktatása, vagy arra hivatkoznak, hogy nem rendelkeznek megfelelő szakember- és eszközállománnyal. Ebből eredően az integrált oktatási mód csak elvi, nem pedig gyakorlati szinten valósul meg.

„Nem tudnak konkrét tanácsot, konkrét helyeket adni, meghatározni. Gyakorlatilag a kerületben három darab önkormányzati óvoda működik, és ott azt mondta az óvodavezető – mindhárom helyen megfordultam, alapító okiratukban nincs benne –, hogy autista diagnózissal felvehetnének kisgyereket, de nincsenek meg a pedagógiai és a személyi feltételek. Ezért egy magánóvodába kellett íratni a gyereket, amikor 3 éves volt. Ott nagyon kedvesek voltak hozzám, nagy szeretettel fogadták, berakták az életkorának megfelelő kiscsoportba. Három hónap múlva azt mondta az óvodavezető, ne haragudjak, de nekik sincsenek meg a személyi feltételeik... Három hónap után el kellett jönnünk a magánoviból is.”

A résztvevők egyetértettek abban, hogy az integráció jó megoldás lenne, de ezt egyénre szabottan kellene megvalósítani: meg kellene egyéniileg határozni, hogy ki hova, milyen gyerekek közé integrálható. Ehhez minden érintettet – a pedagógusokat, az intézményvezetőket, a szülőket, a kortárs gyerekek szüleit – megfelelő módon kellene felkészíteni az autista gyermekek befogadására.

A gyógypedagógusok főként olyan speciális intézményekből érkeztek, ahol az autista gyermekek nevelése értelmileg akadályozott gyerekekkel közösen történik. Úgy ítélték meg, hogy az autista gyermekek mennyiségi és minőségi szempontból is szakszerű ellátásban részesülnek. Az oktatás a résztvevők által ismertett intézményekben jellemzően több csoportban folyik, dajkák, gyógypedagógiai asszisztensek, logopédusok segítik a munkájukat. Mindezen személyi feltételek ellenére a gyógypedagógusok – csakúgy, mint a szülők, intézményvezetők és pedagógusok – úgy látták, hogy szakemberhiány van, főként autizmus-specifikus szakismeretekkel rendelkező gyógypedagógusokból. A személyi feltételeket az autista gyermekek oktatásával és nevelésével kapcsolatban egyik résztvevő sem tartotta megfelelőnek.

Az integráció és a külön csoportban történő oktatás kérdésével kapcsolatban igen határozott véleményeket fogalmaztak meg a résztvevők. Noha

jó dolognak vélik az integrációt, mégis úgy gondolják, nem mindegy, hogy milyen módon történik az integráció. Az integráció elméletben jó dolog, de ha nem megfelelő a szakemberek tudása, a szakemberek háttere, akkor fejlesztési szempontból az egész integrált nevelés nem ér sokat. Ebben a kérdésben szinte mindannyian egyetértettek. *„...azt gondolom, nagyon jó dolog az integráció, hogy milyen áron – ezen el lehet gondolkodni. Egyik gyerek nekem is normál óvodai csoportba jár, jó képességű, beszélő autista kisleány, de az óvónőnek nincs tudása hozzá...”*

Ráadásul a résztvevők szerint nem tekinthető integrációnak az, ha például egy autista gyermek egy órát tölt egy integrált intézményben, noha számos esetben integrációnak tartják az intézmények az ilyen és hasonló jellegű oktatási eljárást. Ezekben az intézményekben az autista gyermekek nem tudnak megfelelően fejlődni, ezért végül visszakerülnek a speciális intézményekbe. Éppen ezért a gyógypedagógusok az integrációval kapcsolatban fontosnak tartják, hogy ne csak egy pedagógus, hanem az egész intézmény jelentsen egy olyan befogadói közeget, ahol az autista gyermekeket együtt lehet nevelni nem autista, illetve nem speciális nevelési igényű gyerekekkel.

Abban is egyetértés mutatkozott a résztvevők között, hogy az integrációt minden gyerek esetében egyénileg kell elbírálni, azért, hogy a lehető legjobb képzést kaphassák. Egy autista gyermek integrált oktatási intézménybe való elhelyezését egyéni szinten kell meghatározni. Az integráció kapcsán többen kitértek arra, hogy nem csak a pedagógusok, de a gyógypedagógusok képzésében is hiányosságok vannak, a résztvevők főként az autizmus-specifikus képzést hiányolták. Kiemelték, hogy a szakemberek általában véve is igen alacsony órászámában részesülnek gyógypedagógiai gyakorlatban, autizmus-specifikus képzésekben pedig szinte egyáltalán nem. *„Én úgy gondolom, hogy nemcsak a gyógypedagógusok körében – nemcsak az én feladatom, mert én vagyok a képzett, én vagyok kijelölve –, hanem az összes gyógypedagógusnak, aki az intézményben van, mert azért én ebben látok hiányosságot.”*

A többségi pedagógusok főként integrált intézményekből érkeztek, óvodákból és általános iskolákból. Véleményeikben az intézmények különbözőségéből fakadóan jelentős eltérések voltak tapasztalhatók. Volt olyan csoporttag, aki arról számolt be, hogy kapnak gyógypedagógiai asszisztenseket az autista gyermekek oktatásához, mások

viszont teljesen magukra vannak utalva. A legtöbb résztvevő alig pár autista gyermekkel foglalkozott. Mindannyian kiemelték, hogy mivel nem részesültek autizmus-specifikus képzésben, saját maguk képzik magukat.

Az integráció és a külön csoportban történő oktatás kérdésével kapcsolatban a pedagógusok nagyon hasonlóan vélekedtek, mint a gyógypedagógus szakemberek, vagyis ők is kíváncsiaknak tartották az integrációt, de csak bizonyos feltételek teljesülése esetén. A résztvevők mind egyetértettek abban, hogy megfelelő szakmai háttér szükséges a sikeres integráció megvalósításához, és az integrációt autista gyermekek esetében személyre szabottan kellene folytatni. *„Én nagyon hiszek az integrációban, de csak akkor, ha ez annak az adott gyereknek megfelelő, tehát többféle integrációban hiszek, valakit oda lehet rakni csoportba, valakit 1-1 órára, van egy olyan harmadikos, aki hatodikos képességekkel rendelkezik matematikából, akkor hadd menjen a hatodikos órára. A másik, ami szerintem az integráció alapfeltétele, felkészült, hozzáértő pedagógus.”*

Az intézményvezetői csoport tagjai vegyes tapasztalatokkal érkeztek. A résztvevők egyik része régóta vezet olyan intézményt, ahol autista gyermekek nevelése folyik, ezért felkészültebbek voltak, míg mások inkább a tapasztalatokra voltak kíváncsiak. Többen már a beszélgetés elején megemlítették, hogy nem tartják megfelelőnek a törvényi szabályozást, ami biztosíthatná az autista gyermekek ellátást. Az egyik csoporttag szerint a probléma gyökere, hogy vannak autista gyermekekkel foglalkozó intézmények, de sokszor nem oda kerülnek be a gyerekek; elsősorban azért nem, mert a szülők egy része felülbírálja a szakmai döntést, nehezen fogadja el az autizmus tényét. Ezzel kapcsolatban hasonlóan vélekedett, mint a szülői, gyógypedagógusi, pedagógusi csoport résztvevői. Szerinte az integrált oktatás megfelelő az autista gyermekek számára, de egyénileg kell meghatározni, kit milyen módon lehet integrálni. Véleménye szerint a probléma ott kezdődik, hogy az autista gyermekek későn kapnak diagnózist, és ebből adódóan nem megfelelő az ellátásuk. Kiemelte, hogy kevés az autizmusra specializálódott szakember, és az is sok problémát jelent, hogy nem kapnak megfelelő minőségű és mennyiségű fejlesztéseket. Ezzel többen egyetértettek, és kifejtették: hasonló problémákkal találkozhatnak.

Egy másik résztvevő elmondta, hogy náluk az autizmus állapotától függően integrálják a gyermekeket, és a legnagyobb gondot az jelenti, hogy sok esetben nem a megfelelő diagnózist kapják a gyerekek (például egyszerű kommunikációs zavarnak diagnosztizálják az autizmust), így nem részesülnek időben a megfelelő fejlesztésekben. A már említett súlyos problémából eredően, ti. hogy nincs elég autizmusra kiképzett szakember, a náluk tanuló autista gyermekek megfelelő ellátása érdekében az intézmények maguk küldik továbbképzésre munkatársaikat. A sikeres integrációval kapcsolatban a diagnózison, a szakemberkérdésen túl az egyik résztvevő a pedagógus csoport tagjaihoz hasonlóan kiemelte, hogy az egész közösségnek, szülőknek, pedagógusoknak, gyógypedagógusoknak összehangoltan kellene együttműködni, és akkor megvalósítható lenne az integráció.

Az intézmények fenntartóival kapcsolatos tapasztalatok

Az intézmények fenntartóival folytatott kommunikációval kapcsolatban a *szülői csoport* résztvevőinek majdnem mindegyike úgy érezte, hogy problémákat nem tudják megfelelően eljuttatni az illetékesekhez, a kétoldalú kommunikáció sok esetben nem valósul meg, elsősorban azért, mert a fenntartók képviselői nem akarnak reagálni, válaszolni a kéréseikre, felvetéseikre. Az intézményfenntartók sokszor nincsenek tisztában a szülők problémáival, és ha ezt a szülők jelzik is, nem tekintik partnernek őket. A szülők többsége arra panaszkodott, hogy az önkormányzatoktól érkező segítség híján nekik magunknak kell megtalálniuk azokat a szervezeteket, nevelési tanácsadókat, ahonnan azután a megfelelő helyre és a megfelelő szakemberekhez irányítják őket. A problémák szerintük főként abból adódnak, hogy az önkormányzatok illetékes munkatársai nem rendelkeznek megfelelő tudással az autizmusról, nincsenek tisztában azzal, hogy hogyan kellene kezelni az autista gyermekeket.

Az egyik résztvevő elmesélte, hogy megpróbált egyedül küzdeni a megfelelő ellátás megteremtéséért, akár feljelentések útján is. Mint kiderült, nem ő volt az egyedüli, aki ebben látta a megoldást. A beszámolójára reagálva többen megemlítették, hogy az intézményeket fenntartó önkormányzatok nemtörődömsége sokszor oda

vezetett, hogy kénytelenek voltak jogi útra terelni az ügyet. Nem egy esetben személyes harcot kellett folytatniuk azért, hogy az önkormányzat és az intézmények megfelelő ellátást biztosítsanak a gyermekük számára. A csoportból több szülő is kiemelte, hogy a fenntartóhoz címzett sok panaszlevél hatására a fenntartó által kijelölt intézmény dolgozói a gyermekeken kezdtek bosszút állni.

A *gyógypedagógusok* közül többen úgy vélték, a fenntartók addig nyitottak az autista gyermekek oktatására, amíg a beiratkozás tart, amikor pénzt és szakembert kellene biztosítani a megfelelő feltételek biztosításához, már elzárkóznak. Úgy vélték, hogy a felvett gyerekek létszámát a meglévő pedagóguslétszámokhoz igazítják, nem a konkrét, adott évben jelentkező gyermekek számához.

Azzal kapcsolatban, hogy milyen módon monitorozzák a munkájukat, kiemelték, hogy a fenntartó főként a statisztikai adatokat ellenőrzi, a tényleges szakmai munkájukat alig. *„De mit ellenőriz: azt, hogy mi van beírva a naplóban..., azt, hogy mit csinálók a gyerekekkel, azt nem ellenőrzi. Az nem érdekel senkit.”* „Benne legyen a hiányzás, meg minden napló stimmeljen... aztán ennyi.”

Volt olyan csoporttag, aki abban látta a fő problémát, hogy nincs olyan szakmai szabályzat, ami szerint pontosan, minőségi kritériumok alapján lehetne felügyelni a munkájukat. Ilyen szabályzat létrejöttének szükségességével többen egyetértettek, noha elfogadták, hogy a szupervíziós rendszer működtetésére valószínűleg nincs biztosítva megfelelő anyagi keret.

A *többségi pedagógusok* közül többen úgy vélték, hogy a fenntartók nagyrészt nyitottak, és próbálnak minden segítséget megadni, de számos kérést nem tudnak teljesíteni – főként anyagi okok miatt. A forráshiánynak súlyosabb következményei is lehetnek. *„Mi integrált óvoda vagyunk, nekünk van a hét 4 napján gyógypedagógusunk, illetve gyógypedagógiai asszisztensünk. Az önkormányzat igyekszik azért többet tenni, de a környéken, ha jól tudom, be is zártak egy hasonló jellegű intézményt, ahol integrált foglalkozást tartottak már felnőtt korúaknak.”*

Néhányan nem az önkormányzatot tartják felelősnek a nem megfelelő intézményi működésért. Szerintük a nem autista gyerekek szüleinek elutasító magatartása és a többségi társadalom közönye is hozzájárul ahhoz, hogy az önkormányzat nem tud minden szükséges segítséget megadni. Volt olyan fővárosi óvodapedagógus, aki ezzel nem értett egyet,

szerinte az anyagi erőforrások hiánya miatt nem tudják a megfelelő ellátást biztosítani az autisták számára. Ezen a ponton kisebb vita alakult ki, de végül konszenzusra jutottak a résztvevők: nem kapnak megfelelő anyagi támogatást, és a többségi társadalom sem a legnyitottabb. *„Sajnos a felnőtt társadalom is elutasító, mikor bekerült hozzánk az autista kisgyerek, akkor bizony a szülők is, volt egy két olyan hang, hogy, uhh! most mi lesz, mi nem lesz. Ez nem megy a mi gyerekeink rovására? Viszont azok a gyerekek, akik között felnőtt egy ilyen gyerek, azok biztos elfogadóak lesznek, és a végére a szülők is, most már ők is látják, hogy ez milyen dolog.”*

Az intézményi ellenőrzéssel kapcsolatban a résztvevők kitértek a munkájuk ellenőrzésére is. Hasonlóan vélekedtek, mint a gyógypedagógusok: kicsit kiábrándultan és cinikusan mondták, hogy rendes szakmai ellenőrzést nem kapnak, szerintük nem tudják a fenntartók, mi is folyik valójában az ő intézményükben, melyek a napi problémák.

Az intézményvezetők egy része pozitívan ítélte meg az intézményük fenntartójával való viszonyt. Mint elmondták, az önkormányzatok bevonják őket abba, hogy milyen fogyatékossgal élő gyerekkel foglalkozzanak, ezen kívül mindenemű támogatást megkapnak, mind személyi, mind tárgyi szinten ahhoz, hogy megfelelő ellátást biztosítsanak. Az önkormányzatok plusz költségvetést, továbbképzéseket, gyógypedagógiai asszisztensteket biztosítanak a számukra.

Az egyik résztvevő beszámolója szerint az önkormányzat illetékesei megfogadják a tanácsaikat, ennek köszönhetően érték el, hogy az ő gyógypedagógusaik foglalkoznak délutánonként azokkal az autista gyermekekkel, akik napközben a többségi iskolában tanulnak. Így együttműködnek más iskolákkal is, a fenntartó elfogadja a szakmai érveiket, és biztosítja mind a személyi, mind lehetőség szerint az anyagi feltételeket. Gyógypedagógiai asszisztenst, fejlesztő szakembereket is tudnak biztosítani a számukra, ebből adódóan az autista gyermekek heti 12 órás fejlesztésben is részesülhetnek. A fenntartó szolgáltatás formájában vásárolja meg a rehabilitációt az integrált képzésben nevelhető gyermekek számára.

Egy másik csoporttag éppen ellenkező tapasztalatát mondta el: ők nem kapják meg a megfelelő támogatást, vagy nem tudtak kialakítani megfelelő kapcsolatot. Saját maguknak kellett azt is elérni, hogy bekerüljön az alapító okiratba: foglalkozhatnak autista gyermekekkel.

Arra a kérdésre, hogyan látják a szakmai ellenőrzést, szinte mindenki egyetértett abban, hogy szükség volna gyógypedagógiai szakfelügyeletre. A gyógypedagógus és pedagógus csoport résztvevőiehez hasonlóan azt kívánták, hogy ne csak törvényességi, hanem szakmai szempontú, autizmus-specifikus ellenőrzés is legyen, mind az integráltan, mind pedig a külön csoportban oktató intézmények esetében.

Az intézmények személyi feltételeivel való elégedettség, igények

A szakemberkérdéssel kapcsolatban a szülők közül többen utaltak arra, hogy már a diagnózis felállítása sem működik. A diagnosztizálás folyamatáról, mely az integrált oktatás kapcsán is felmerült, többen egymásra reflektálva mondták el, hogy nagyon nehéz bekerülni egy-egy szakemberhez, a bejutás plusz anyagi áldozatot követel a családoktól.

Többen megemlítették, hogy a szakemberképzést is lehetne valamilyen formában támogatni. A szakemberhiányt a résztvevők más okból is komoly problémának látták. Többen említették, hogy ők lelkes óvodapedagógusokkal, pedagógusokkal találkoztak, akik hajlandóak voltak autista gyermekekhez illeszkedő oktatási formákat elsajátítani, de ez önmagában nem volt elég. A szakember-létszámihiány miatt gyermekeik csak rövid időt tölthetnek az intézményben. A szülők úgy látják, hogy önmagában nem elegendő a speciális fejlesztőpedagógus megléte, mert túlterheltek, túl nagy gyermeklétszámmal dolgoznak.

A megfelelő szakemberlétszámot illetően az egyik résztvevő elmesélte, hogy segítőként külföldön dolgozott autista gyermekek mellett egy iskolában. Ez azt jelentette, hogy ott ült az autista gyermek mellett az órán, és ha a gyermek nem bírta a zajokat, vagy hirtelen a mosdóba kellett mennie, akkor kikísérte. Az volt a feladata, hogy vigyázzon rá, segítsen neki, ha bármi problémája lenne. Hangsúlyozta, hogy ez a módszer működött, és mennyire jó lenne, ha Magyarországon is elterjedne. *„A segítő úgy működik, ott van a gyerekkel egész nap, a tanár ott van az osztállyal, ez a segítő ott van vele, annyira ismeri – előtte ki van rá képezve, nekem is ez volt a dolgom, amikor olyan volt, kivítem, személyes igényei szerint...”*

Egy másik résztvevő a kortárs segítő fontosságát emelte ki. Többek szerint mindez csak az iskolában megoldható, óvodában nem, hiszen ott még túl kicsik a gyerekek ahhoz, hogy másokért, főként egy autista társukért felelősséget vállalhassanak.

A szakemberekkel kapcsolatban a *gyógy-pedagógus csoport* résztvevői a gyógypedagógiai asszisztensek hiányát emelték ki, ugyanakkor sokan problémákkal terheltnek látták azok képzését is. Nem mindegy, hogy milyen emberi és szakmai kvalitású ember foglalkozik az autista gyermekkel. Véleményük szerint a gyógypedagógiai asszisztensek képzésén mindenképpen változtatni kellene, mert a jelenlegi formában nagyon nehéz szakszerűen véghezvinni a fejlesztéseket. Többen utaltak rá, hogy az intézményeiken kívül elszigetelten dolgoznak, nem kapnak visszajelzést más intézményekben dolgozó szakemberektől, így nem tudnak külső segítségért fordulni, amikor az intézményen belül nem képesek megoldani a szakmai problémáikat. Főként területi elszigetelődéseket említettek a résztvevők: vannak régiók, ahol jobban működik a támogató szakmai rendszer, de olyanok is akadnak, ahol egyáltalán nincs. Mivel nem ismerik széles körben egymás tapasztalatait, ezért jó volna, ha létezne egy olyan regionális vagy akár országos hálózat, amelyen keresztül az autizmussal foglalkozó szakemberek, érintettek együtt tudnának működni.

Az intézményi személyi feltételekkel kapcsolatban kiderült, hogy a gyógypedagógusokhoz hasonlóan erős csoportmunkában dolgoznak; számíthatnak egymás segítségére. Volt olyan résztvevő, aki arra utalt, hogy segédeszközök beszerzése tekintetében ugyan minden támogatást megkapnak az önkormányzattól, a szakembereket tekintve azonban nem. *„Mi a szocializációval foglalkozunk, hogy beilleszkedjen, azzal mi már jól összedolgozunk. Olyan gyógypedagógus kellene, és több időben, aki valóban ért hozzá, aki már a maga területén megszenvedte ezt az autizmus dolgot, aki tudja, miről beszél, és a gyereknek lenne rá szüksége, az egyéni fejlesztésre. Mert szép dolog ez az integráció, jó dolog, hogy befogadják, hogy érzik, hogy szeretjük, de neki vajon elégséges-e ez, hogy szakemberből két órát kap egy héten?”*

A szakemberekkel kapcsolatban a *több-ségi pedagógusok* is kiemelték: jó lenne, ha több gyógypedagógus, gyógypedagógiai asszisztens, pszichológus segítené a munkájukat. Volt olyan csoporttag, aki szerint a gyógypedagógus meglete

önmagában nem elég; koncepcióra kellene kidolgozni a szerepüket. Többen utaltak rá, hogy a gyógypedagógusoknak több időt kellene tölteniük az intézményekben, nemcsak hetente egyszer vagy kétszer jönniük. Ennek kapcsán kisebb véleménykülönbség alakult ki a résztvevők között a gyógypedagógusokról, gyógypedagógiai asszisztensekről, de ez a róluk szerzett eltérő tapasztalatokból eredt. Végül arra a konszenzusra jutottak, hogy fontosnak tartják a jelenlétüket, de nem mindegy, milyen minőséget képviselnek; szakmailag és emberileg is jól felkészült segítő személyzetre van szükség.

A gyógypedagógusi minőség romlását többen összefüggésbe hozták azzal, hogy a feladatokról való kommunikáció nem megfelelő: nincs meghatározva, hogy mi a pedagógusok, és mi a gyógypedagógusok dolga. *„Lehet, hogy nekik sem mondták meg, hogy mi lesz a dolguk, nem volt egy olyan összefogó beszélgetés, hogy mindenki tudja, mi lesz a dolga. Hogy valaki összehangolta, összefogta volna őket, ez nem történt meg.”*

A résztvevők nehezményezték, hogy a továbbképzésük nem biztosított, noha szívesen részt vennének tanfolyamokon is. Nem értik, hogy ha kedvet éreznek ehhez, miért ne képezhetnék magukat tovább specializált autista nevelővé. *„Három éve próbálkozom bejutni főiskolára, gyógypedagógiai mentor stb. csodás elnevezésű képzésekre, soha nem tud elindulni, ez is az anyagiak... nem tud összejönni 20, most már 15-re levitték a hallgatók számát, és egyszerűen nem tud elindulni.”*

Az intézményvezetők is hangsúlyozták, hogy nincs elég megfelelően képzett szakember. A képzésen túl azt is fontosnak tartják, hogy olyanok foglalkozzanak autista gyerekekkel, akik személy szerint, alkatilag is alkalmasak rá – ez sokszor nem végzettségfüggő.

Oktatási környezet, a tárgyi és infrastrukturális feltételekkel való elégedettség

Az oktatási környezettel kapcsolatban a *szülői csoport* résztvevői közül sokan úgy vélték, hogy kis létszámú osztályokra lenne szükség, továbbá olyan termeket is biztosítani kellene az autista gyermekek számára minden intézményben, ahova elvonulhatnak, ha valamilyen okból nem bírnak a többiekkel együtt lenni. *„Oktatási környezethez – már hangzott el – kiemelném: menekülő hely a gyerekeknek, amikor elege van, ahová elvonulhatnak, békén hagyják, ahol csend van, nem szól*

hozzá senki, ez elengedhetetlen – ahol van integráció, ahol nincs, hogy legyen egy ilyen hely a gyerekeknek.”

Többen említették, hogy szükség lenne olyan mentorokra, akik folyamatosan figyelnék a szülők és az autista gyermekek életútját, létre kellene hozni egy központi mentorhálózatot. Az egyik résztvevő a környezeti feltételek elégtelen kialakításán kívül a fő problémát abban látja, hogy a rendszer nehézkesen és nem a valóságos helyzetnek megfelelően működik. Azon túl, hogy a közvélemény nem kap kellő tájékoztatást, a családokat sem készítik fel az autista gyermekek nevelésére. A szülőknek sokszor nem a megfelelő fejlesztésre kell az energiát szánni, hanem arra, hogy megküzdjenek azzal a ténnyel: van egy autista gyermekük, akit szeretnének a körülményekhez képest a lehető legjobban felnevelni. További problémát jelent, hogy nem tudják kivel megosztani a problémáikat, és anyagilag is igen nehéz helyzetben vannak, lelki támogatást pedig, ha kapnak, csak a szerencsének köszönhetik.

Az oktatási környezettel kapcsolatban a *gyógypedagógus* csoportban is számos probléma fogalmazódott meg. A termek sokszor zsúfoltak, nem az intézményben tanuló autisták számának és állapotának megfelelően vannak kialakítva. Többségi intézményeknél sok helyiség (például tornaterem) egyáltalán nem felel meg az autisták igényeinek. Gyakran nem ésszerűen van meghatározva az oktatási környezet: nem veszik figyelembe, hogy egy autista gyermek hogyan élhetne, tanulhatna benne. Nincs olyan egységes szakmai leírás, kritériumrendszer, ami alapján be lehetne rendezni termeket az autisták számára. Ráadásul sok eszköz nem beszerezhető Magyarországon, vagy ha igen, akkor drága, így megfelelő anyagi forrás híján többen inkább saját maguk gyártatják le azokat.

„Nálunk a terem egy klasszikus terem, abba mindenfelét belezsúfolni, már nincs üres iskolai pad. Azt sem tudom mondani, hogy költözzünk el. Lett volna rá lehetőség, de mivel mozgássérültek is vannak az iskolában, nincs lift, ezért ők csak a földszinten tanulhatnak.”

A tárgyi feltételrendszert nagyrészt szintén elégtelennek tartották a résztvevők; úgy vélték, olyan ésszerű, autistákhoz igazított tárgyi felhasználással kapcsolatos szabályzat megalkotására lenne szükség, ami pontról pontra meghatározná, hogy milyen eszközökre van szükség, tájékoztatni kellene az intézményeket arról, hogy ezeket hol és mekkora összegért lehet beszerezni.

Az oktatási környezettel kapcsolatban a *többségi pedagógusok* a gyógypedagógusokhoz hasonlóan vélekedtek, és igen sok problémát fogalmaztak meg. Sokszor szerintük sem megfelelőek azok a termek, amelyeket az autista gyermekek számára biztosítanak. Többen nem kapnak elég pénzt arra, hogy megfelelő eszközöket vásároljanak a gyerekek számára, ezért pályázati úton próbálják meg előteremteni a hiányzó forrásokat.

Az *intézményvezetők* közül többen kiemelték, hogy a tárgyi környezet nem megfelelő, de ez a pénzhiányon kívül abból is adódik, hogy nincs egységes leírás arról, milyen is legyen az autista gyermekek számára biztosított tér, milyenek legyenek az eszközök. Sokan maguk gyártatják le azokat az eszközöket, amelyeket különböző kiállításokon látnak – főként skandináv és amerikai eszközpéldákat említettek. A beszerzés megoldatlanságán kívül főként azt látták súlyos problémának a résztvevők, hogy miközben egyénre szabott fejlesztésre van szükség, ha hivatalos összeget szeretnének kérni, akkor előre meg kell adniuk, mire szánják – az előtt, hogy a gyermekeket megismernék. További problémaként említették, hogy főként a tárgyi feltételek biztosítására nyújtanak be pályázatokat, de sok esetben ezek sem specifikáltak, vagy éppen nem az ő konkrét autizmus-specifikus problémájukhoz illeszkednek. *„... ha pályázatot írnak ki, akkor is van specifikáció abban a pályázatban, hogy te mit vehetsz. És ha nem stimmel a te autistáddal, akkor fújhatjuk.”*

A szülők és az intézményi szakemberek kapcsolata

Több szülő hangsúlyozta, hogy szerencsésnek érzik magukat akkor, amikor mind az intézményvezetők, mind a pedagógusok, mind a kisegítő személyzet meghallgatja őket, tehát nyíltan és őszintén beszélhetnek velük az autizmusról és az ehhez kapcsolódó problémákról. Az egyik résztvevő elmesélte, hogy ismerőse eltitkolta a gyermeke autizmusát, mert félt attól, hogy megalázó beszélgetésbe kényszerül az intézmény vezetőjével, tartott az elutasítástól. Egy másik szülő megerősítette ezt azzal a véleményével, hogy sokszor az ő hibájuk is, hogy nem működik megfelelően a kommunikáció az intézményvezetők és köztük, mert nem merik felvállalni a problémát, nem mernek beszélni róla.

A kommunikáció hiánya több, más esetben is felmerült. Az egyik résztvevő például annak tudta be gyermeke nem megfelelő étkeztetését, hogy nem beszélheti meg az intézmény dolgozóival, mivel jár az autizmus. Mások szerint az is probléma, hogy egyáltalán nem tudnak a megfelelő támogatási formákról, arról, mi jár nekik, mikor és milyen formában. Véleményük szerint erről a pedagógusokat is megfelelően tájékoztatni kellene. A csoport tagjai kiemelték: tudják, hogy kevés a pénz, kevés az ember, de akkor is úgy érzik, hogy járna gyereüknek a megfelelő ellátás, az önkormányzatoknak biztosítaniuk kellene a feltételeket. Úgy vélték, ha összefognának a szülők, minden érintett nyíltan beszélne az autizmusról, nem lenne ennyi probléma. *„Valami hatékony összefogás kell. Az AOSZ-nál igen, egy csomó jó dolgot mondotok, ami abszolút a szívemből szól – egy ilyen csoportnak, szervezetnek kellene megkeresni, mert ők is hatékonyabbak lehetnének, egy csomó dologban képviselnek bennünket, de kellene még a nevek meg az arcok, akik ezt felvállalják, azt mondják: igen, ezt vállalom, magunkon fogunk segíteni, ha segítünk, van egy csomó jó ember, aki próbál bennünket képviselni.”*

Az intézményekkel folytatott kommunikációval kapcsolatban az egyik résztvevő felvetette: jó volna, ha nemcsak a pedagógusokkal, intézményvezetőkkel, hanem az orvosokkal, illetve más szakemberekkel is nyíltabban tudnának beszélni az autizmusról. Sokan azt tapasztalták, hogy már a diagnózist sem mondják el szakszerűen, felkészülten az orvosok. Örülnének annak, ha lenne egy olyan védőnő, aki folyamatosan segít nekik addig, amíg autista gyermekük felnő, aki tanácsot ad, hogy mit kell tenni olyan szituációban, amikor a gyermeknek viselkedési problémái vannak. Jó volna, ha ezzel párhuzamosan biztosítanának a szülőknek is egy mentálhigiéniai programot. Olyan egészségügyi és gyógypedagógiai centrumokra lenne szükség, ahol a diagnózis felállítása után elmondanák a szülőknek, hogy milyen egészségügyi, fejlesztő terápiákon kellene a gyermekeiknek részt venniük. Mindez azért lényeges, mert otthon nehezen boldogulnak a gyermekekkel, és ha nincs családi segítség, akkor konkrét helyzetek kezelésében sok esetben nincs kihez fordulni.

A szülőkkel való viszonyról a *gyógypedagógusok* közül többen úgy vélekedtek, hogy alapvetően jó a kapcsolat, bár a legtöbbször nehezen fogadják el gyermeke fogyatékoságát. Az egyik résztvevő utalt arra, hogy régebben, amikor az iskola nevé-

ben is benne volt, hogy speciális, kisegítő intézmény, könnyebben tudomásul vették, hogy a gyermek autista. A szülőkkel folytatott tiszta és őszinte kommunikáció azért is hasznos lenne – vélték –, mert akkor a szülők is jobban elfogadhatnák, hogy noha adott esetben hiába jár gyermekük olyan intézménybe, ahova más, nem autista gyermekek, attól még nem lesz képes később az önálló életre. *„A szülők belekapaszkodnak mindenbe. Vannak szülők, akik mindig hisznek – tizenvalahány év után (...) nehéz bizonyos dologról meggyőzni őket, elolvasásuk, úgy hallották, ettől-attól-amattól, pirulát bevesz, elviszi természetgyógyászhoz –, jobban hisznek abban, többször hisznek annak, mint abban, amit én mondok – vedd el a kekszét, ott van a gyerek előtt, nem is kell kérni –, könnyebb, elérhetőbb számukra.”*

A gyógypedagógusok szerint éppen a fogyatékoság el nem fogadása, a valósággal való szembenézésre való képtelenség okozza, hogy a szülők sokszor nem követik azt, amit a gyógypedagógus előír, és így nehezen lehet lefolytatni a fejlesztéseket. Többek szerint egyre gyakoribb, hogy a szülők az újságokban, különböző internetes fórumokon megalapozatlan dolgokat olvasnak (például meggyógyul a gyermek egy bizonyos gyógyszerrel), ami hátráltatja a munkájukat. Szükségesnek tartanak szülőknek szóló felkészítő tanfolyamok indítását.

Egyetértettek a gyógypedagógusok abban, hogy olyan jól végiggondolt oktatási struktúrára volna szükség, ahol az autista gyermekek életútja kidolgozott, az oktatási szintek egymásra épülnek, meg vannak határozva azok az intézmények, ahol autista gyerekekkel foglalkoznak. Véleményük szerint többoldalú, intenzív kommunikációra lenne szükség az intézményfenntartók, az intézményvezetők, a gyógypedagógusok, a szülők és a többségi társadalom között. Ezen kívül a fejlesztések sikere érdekében egy minél korábbi, szakmailag egységes diagnosztikai rendszert kellene létrehozni (orvosok, pszichológusok, gyógypedagógusok bevonásával), mert ma ez sem működik megfelelően. Sokan késve, fél évekre múltán kapnak hivatalos diagnózist, ami nagy problémát jelent nemcsak a szülőknek, hanem a szakembereknek is.

A szülőkkel való kapcsolat nagyon jó – vélekedtek a *többségi pedagógusok*. Hallgatnak rájuk, mindenben partnerek tudnak lenni. Problémát jelent viszont, hogy a szülők nehezen fogadják el a gyermekeik fogyatékoságát, és ez nagyban megnehezíti a munkájukat.

A pedagógus résztvevők is kiemelték, hogy szükség volna életút-pálya biztosítására, egy jól átlátható speciális, autisták számára kidolgozott oktatási rendszerre, ahol a szülők kielégítő tájékoztatást kapnak, ahol a pedagógusok továbbképzéseken vehetnek részt, ahol megfelelő a kommunikáció az autizmussal érintett személyek között, és ahol az érintett gyermekek megfelelő intézményekhez juthatnak hozzá – lakóhelyüktől függetlenül. Mindezeket túl szükség volna a társadalmi nyilvánosságára, a téma minél részletesebb tárgyalására a médiában is.

Az intézményvezetők szerint alapvetően jó a viszony a szülőkkel, sok mindent meg lehet velük beszélni, de ők is elmondták, hogy sok esetben a szülők nem akarják tudomásul venni az autizmus tényét, és ez igen sokszor konfliktushoz vezet – főként az alkalmazott terápiák kapcsán. Legfontosabbnak azt látták az intézményvezetők, hogy a szülők elfogadják a fogyatékos-ságot. Az egyik résztvevő szerint viszont mostanában már más a helyzet, mint tíz évvel ezelőtt: tanult, nyelveket beszélő szülők is vannak az érintettek között, akik mindenhol tájékozódnak és kapcsolatba lépnek egymással. Ez részben megkönnyíti, hogy elfogadják az autizmust, mint fogyatékos-ságot. Az egyik intézményvezető a civil szféra, az egyesületek szerepét hangsúlyozta, ezek specializáltan autista gyermekekkel foglalkozva képesek segítséget nyújtani.

Az egyik résztvevő többségi intézményben dolgozik, ahol szülőklubok működnek, amelyek véleménye szerint sok segítséget nyújtanak. A szülőklub fontosságát a szülői fókuszcsoporthoz hasonlóan több résztvevő is kiemelte. A szülőkkel való kommunikáció kapcsán az egyik csoport-résztvevő elmondta: sokszor hívnak középiskolai osztályokat a speciális intézményükbe, hogy a fiatalokkal megismertethessék a gyógypedagógusok munkáját, és megosszák velük, hogyan élnek az autisták, mi is ez a fogyatékos-ság.

Többen megemlítették, hogy mind lelki-leg, mind pénzügyi szempontból fontos lenne, ha az állam segítené a szülőket a munkavállalásban. Sok olyan szülővel találkozunk, aki attól kezdve, hogy kiderül, gyermeke autista, többé nem dolgozik, nem megy el szórakozni, nem él társadalmi életet. Kizárólag az autizmus körében él, aminek hatására lényegében kiszorul a társadalomból.

A beszélgetés végén kisebb vita támadt arról, hogyan és milyen módon folyik az autista gyer-

mekek oktatási értékelése. A résztvevők azt hangsúlyozták, hogy legfontosabb az egyénre szabott, a szülő, a gyógypedagógus, a pedagógus és az intézményvezető által közösen kidolgozott értékelési rendszer lenne. Egyes tantárgyaknál az autista gyermekek számára akár külön értékelési rendszer szolgálhatna. *„Igazából lehet, hogy erre olyan megoldást lenne érdemes megnézni, ami nem biztos, hogy minden esetben működik. Bizonyos tantárgyakból, tantárgyrészekből lehet mentességet kapni szakértői vélemény alapján. Érdemes a szakértői bizottságnak ezeket a problémákat visszacsatolni, hiszen ő akkor erre adhat.”*

„Száz szónak is egy a vége, sokat fészgették ezt a kérdést, lehet hozni rendeleteket, mindent az ég egy adta világon, de ha speciálisan az autistákról beszélünk, tényleg minden autista tökéletesen más. És egyszerűen azt a tényezőt nem lehet kihagyni belőle, hogy a szülővel való együttműködés, mert ő ismeri a legjobban, hogy az az attitűdű, az a ráhangolódott tanár. Az értékelésben is meg kell keresni azokat az egyéni lehetőségeket, felmentéseket. Valahol itt kell meghagyni nagyon ügyesen egy sávot az intézménynek – aki foglalkozik vele –, hogy rá, egyénileg szabottan meg tudja csinálni – ezért kellene egy szakmai felügyelet, tanácsadás, hogy ez ne a szabadság területe legyen, hanem folytonosan kapjon hozzá egyrészt ellenőrzést, másrészt tanácsadást, hogy jól csinálja.”

Összegzés

Az autista gyermekek oktatási és nevelési feltételrendszerének megteremtése, a feladatok ellátása komoly erőforrás- és energiaráfordítást követel meg az intézmények fenntartóitól, vezetőitől és dolgozóitól. A feltételek megteremtése nem megy egyik napról a másikra; mind a szükséges erőforrások összegyűjtése, mind az alapos helyzetfeltáró és helyzetértékelő munka, mind az érintett csoportok felkészítése hosszú folyamat.

A legfontosabb feladat a felmerülő problémás helyzetek együttműködésen alapuló megoldása, ami a felek részéről rugalmasságot feltételez, a másik oldal érveinek, szempontjainak, lehetőségeinek alapos megismerését igényli, az elzárkózás helyett együttes munkára törekvést követel meg.

A fenntartó által ellátott törvényességi felügyelet a legtöbb esetben nem jelent elegendő szakmai háttértámogatást az intézmények számára. Mivel a fenntartók szakmai kompetenciája a szak-

mai felügyelet gyakorlására sok esetben természet-szerűleg hiányzik, a szakmai kontroll biztosítását a megismert modellek alapján az *Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet* vagy *Pedagógiai Szakszolgálati Központ* szakemberei láthatják el.

Az autista gyermekek oktatásának-nevelésének legfőbb sarokpontja a *megfelelő szakemberállomány megléte*. Az illetékes Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet vagy Pedagógiai Szakszolgálati Központ a szakmai felügyeleten túl sok más szempontból is *központi szereplője* lehet az autista gyermekek ellátásának. Az *utazó gyógypedagógusi hálózat működtetése, a rehabilitációs foglalkozásokban való részvétel, speciális képzések szervezése és megrendezése* terén nélkülözhetetlen feladatokat láthat el.

Az *együttműködés formális kereteket* is ölthet, ez főleg különböző fenntartók esetében lehet záloga a hosszú távú zavartalan munkának, és a megál-lapodástól függően *kölcsönös előnyökkel is járhat a felek számára*. Az autista gyermek integrált oktatása kétségkívül komoly terhet ró a feladatokat ellátó többségi pedagógusokra. A helyzet megoldásáért a szakmai támogatás, gyógy- és fejlesztőpedagógus által nyújtott szakemberi segítség mellett az adott pedagógus is sokat tehet; sikerének titka *az alkalmazott oktatási módszerben, az oktatásszervezés lehetősége szerinti rugalmasságában*, és nem utolsósorban az autista gyermek gondolkodásbeli, érzékelési, kölcsönös kommunikációs képességeket érintő sajátosságának megértésében rejlik.

Drahos Zsolt

A sajátos nevelési igényű gyermekek oktatása-nevelése a pedagógustól *folyamatos innovációt követel meg*. Az inkluzív környezet megteremtése, a megfelelő munkamegosztáson alapuló együttműködés mellett *a szakembereknek folyamatosan képezniük is kell magukat*, a továbbképzések igénye lényegében valamennyi szereplő esetében megfigyelhető.

Az *autista gyermekek szülei* rendkívül nagy hatással lehetnek a gyermek sikeres iskolai oktatására és nevelésére. *Együttműködésük nélkülözhetetlen a felmerülő nehézségek leküzdéséhez*, a zökkenőmentes, vagy legalábbis nagyobb problémák nélküli beilleszkedéshez. A több érintett fél (szülők, többségi és gyógypedagógusok, fejlesztőpedagógusok) együttes részvételével megtartott *helyzetértékelő esetmegbeszélések, IPR-megbeszélések* módszere rendkívül sikeres és hatékony problémakezelési eszköz. A kommunikációt összességében a felek együttes nyitottsága alapozza meg. A *fenntartó részéről* komoly empátiára és *segítőkészségre van szükség* – legyen szó akár *iskolaválasztási*, akár *szakmaválasztási*, akár *egyéni igényekkel kapcsolatos* szülői megkeresésekről.

A fókuszcsoportos vizsgálat alanyai egyöntetűen kiemelték, hogy az intézményi bekerülés egyik legfőbb hiányossága a *nem megfelelő diagnosztikai rendszer, a kevés szakember, s a szakmailag megfelelően felkészült intézmények részleges hiánya*. Az első autisztikus tünetek megjelenése után fél-egy év is eltelik, míg megállapítják, valóban autista-e a gyermek. Nagy problémát jelent, hogy nincs olyan szakszolgálat vagy centrum, amely megfelelő szakmai ismeretek birtokában biztosítaná, hogy *egy gyermek a diagnózis megállapításától kezdve egészen felnőtt koráig egy ellenőrzött, szakmailag kidolgozott intézményrendszeren keresztül megfelelő fejlesztést és támogatást kapjon*. Szükség lenne *egy olyan hálózatra, melynek munkatársai és szakemberei segítenének az autista gyermekek életpályának végigkövetésében, a megfelelő oktatási eljárások kidolgozásában*.

Nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy az autista gyermekek számára az integrált vagy a külön csoportban történő oktatás lenne a megfelelő – fogalmazódott meg. *Mind a szakemberek, mind az érintett szülők úgy látták, hogy egyénre szabott oktatásra és eszközellátásra van szükség, tekintve, hogy az autizmus spektrum zavarái rendkívül különbözőek lehetnek*. Mindenki

másra érzékeny, másban jó, ezért csak az egyénre szabott oktatási eljárás hozhat eredményt.

Kiderült, hogy az érintett szakemberek és a szülők is úgy érzik: egyáltalán nem valósul meg a szakmai ellenőrzés az autista gyermekeket nevelő intézményekben. Nincsenek megfogalmazva szakmai állásfoglalások azzal kapcsolatban, hogyan folyjon a gyógypedagógusok és pedagógusok munkája, a minősítések nem szakmai, életszerű szempontok, hanem sokkal inkább a törvényben előírt normatívák szerint történnek.

Felmerült, hogy *szükség volna egy olyan egységes hálózatra, amely országos szinten, az érintett intézményeket, pedagógusokat, gyógypedagógusokat összegyűjtve közösen, egymás tapasztalatait összefogva ellenőrizné a rendszert, s intenzívebben működő szakmai segítséget tudna nyújtani a szülők, a pedagógusok, a gyógypedagógusok és az érintett intézményvezetők számára is*.

A szakmailag egységes álláspont és szervezeti struktúra hiánya is közrejátszik abban, hogy nincs egységes előírás az autista gyermekek számára nélkülözhetetlen környezettel, tárgyi feltételekkel kapcsolatban. Ehhez is *szükség volna egységes állásfoglalásra, az eszközök pontos nyilvántartására és autizmus-specifikus tantervek tervezetetésére. Lényeges lenne, hogy ha már pénzhiány miatt nincsenek is személyre szabottan megfelelő eszközök az autista gyermekek nevelésére, legalább olyan pályázatok legyenek, melyek autizmus-specifikus tárgyi, és főként módszertani, személyi fejlesztésekre irányulnak*.

A toleranciát és a társadalmi hálót tovább erősítené, ha azok a szülők, akik autista gyermeket nevelnek, nem szorulnának ki tartósan a munkaerőpiacról. *Ehhez az ápolási díj megemelésén túl arra is szükség volna, hogy nagyobb arányú legyen a részmunkaidős foglalkoztatás*. A szakemberek képzése mellett kiemelkedő fontosságú a szülők képzése is, hogy megfelelő módon vehessenek részt az autista gyermekek nevelésében.

Ki kellene dolgozni a közoktatási rendszer magasabb szintjén (középiskolákban) megvalósuló autizmus-specifikus oktatást, illetve a közoktatásból kilépő autista fiatalok foglalkoztatásának rendszerét. *Szükség lenne olyan szakmák és állások támogatási rendszerére, amelyekben az autizmus gyengébb formáival élők elhelyezkedhetnek*.

Felhasznált irodalom és források

1993. évi LXXIX. közoktatási törvény
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300079.TV
 Letöltés ideje: 2011. szeptember 07.

Autizmus Alapítvány és Kutatócsoport honlapja
<http://www.autizmus.hu> Letöltés ideje: 2010. március 12.

Az Egészségügyi Minisztérium szakmai irányelve. Az autizmusról/autizmus spektrum zavarairól. Készítette a Pszichiátriai Szakmai Kollégium, Autizmus Alapítvány.

Balázs Anna – Gy. Stefanik Krisztina – Őszi Tamásné (2005): *Evidencia-alapú szakmai állásfoglalás az autizmus spektrum zavarral élő személyek ellátásáról*
http://www.autizmus.hu/doc/szakmai_allasfoglalas.pdf
 Letöltés ideje: 2011. július 12.

Békési Kálmán – Kasza Georgina (2008): Integráció az óvodákban az interjúk alapján. In Kőpatakiné Mészáros Mária: *A küszöbön. Sajátos nevelési igényű gyerekek az óvodában.* Budapest, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány. 57–106. p.

Bognár Virág – Bíró Andrea – Marossy-Dévai Zita (2009): Az autizmussal diagnosztizált népesség az egészségügyi és a közoktatási rendszerben. In Petri Gábor – Vályi Réka: *Autizmus – Tény – Képek.* Budapest, Autisták Országos Szövetsége – Jelenkorkutató Alapítvány. 9–110. p.

Gájerné Balázs Gizella (2006): *Ajánlások autizmussal élő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez. Óvodai nevelés.* Budapest, SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Győri Miklós et al. (2009): A magasan funkcionáló autizmus kognitív alapjai. Kutatási honlap. <https://sites.google.com/site/otka61615/> Letöltés ideje: 2010. március 13.

Metzger Balázs (2004): *A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált neveléséről – fenntartó önkormányzatoknak*
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=egyuttnevel-es-Metzger-Fenntarto> Letöltés ideje: 2010. március 13.

Népszabadság Online
http://nol.hu/belfold/egyre_tobb_az_autista_magyarorszagon
 Letöltés ideje: 2010. március 12.

Országgyűlési Biztos Hivatalának honlapja
<http://www.obh.hu/> Letöltés ideje: 2010. március 13.

Őszi Tamásné (2008): Autizmus spektrum-zavarok: a terápiás megközelítések értékelésének szempontjai. *Gyógypedagógiai Szemle*, 2008/3. 221–223. p.

Petri Gábor – Vályi Réka (2009): *Autizmus – Tény – Képek.* Budapest, Autisták Országos Szövetsége – Jelenkorkutató Alapítvány.

Serpentine, Elizabeth C. – Tarnai Balázs – Drager, Kathryn D. R. – Finke, Erinn H. (2009): Decision Making of Parents of Children With Autism Spectrum Disorder Concerning Augmentative and Alternative Communication in Hungary. *Communication Disorders Quarterly* XX. 1–11. p.

Szaffner Éva (szerk.) (2006): *Ajánlások autizmussal élő gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Matematika.* Budapest, SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Szauer Csilla – Marton Kinga (2007): Az Európa Tanács tízéves Akcióterve a befogadó társadalom megteremtéséért, valamint a dokumentum hatása a tagállamokra (II. rész). *Gyógypedagógiai Szemle*, 2007/4. 261–273. p.

Szilágyiné, dr. Erdős Erika, dr. – Kanyik Csaba (2007): *Az autizmussal élő személyek speciális jogairól. Dokumentumelemzés.* Készült az OFT megbízásából
www.szm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=21698
 Letöltés ideje: 2010. március 12.

Vágó Irén (2008): A sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai hozzáférése, az együttnevelés intézményi környezete. In Kőpatakiné Mészáros Mária: *A küszöbön. Sajátos nevelési igényű gyerekek az óvodában.* Budapest, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány, 33–56. p.

Vályi Réka – Verdes Tamás (2010): Az autizmus diagnosztikája és a minősítés hazai gyakorlata. In Schmal Alexandra (szerk.): *Láthatatlanok. Autista emberek a társadalomban.* Sclar Kiadó, Budapest, 54–75. p.

Vicsek Lilla (2006): *Fókuszcsoport.* Budapest, Osiris.

Jegyzetek

- 1 Az autista gyermekek oktatásának helyzete. http://www.obh.hu/allam/aktualis/hm/kozlemeny20091102_2.htm
- 2 Összesen három mélyinterjút és négy fókuszcsoportot készítettünk csoportként 9, összesen 36 fővel. A csoportokat érintettség alapján szerveztük: szülőkkel, gyógypedagógusokkal, intézményvezetőkkel és többségi intézményekben dolgozó pedagógusokkal készült fókuszcsoport.
- 3 Autizmus és autizmus spektrum zavar leírása: <http://www.autizmus.hu/AAspektrum.shtml> Letöltés ideje: 2010. március 12.
- 4 http://nol.hu/belfold/egyre_tobb_az_autista_magyarorszagon Letöltés ideje: 2010. március 12.
- 5 Az autizmus spektrum zavar leírása. www.autizmus.hu Letöltés ideje: 2010. március 12.
- 6 IPR: Integrációs Pedagógiai Rendszer.